# COPII AFLAȚI ÎN SITUAȚIE DE RISC: PERCEPȚII PRIVIND FACTORII DE RISC DE SEPARARE DE FAMILIE ȘI MĂSURI DE PREVENIRE A SEPARĂRII

# CHILDREN AT RISK: PERCEPTIONS OF FAMILY SEPARATION RISK FACTORS AND MEASURES TO PREVENT SEPARATION

Valentina MOVILA, lect.univ., Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0000-0002-2763-6733

***Rezumat**: Articolul este dedicat copiilor aflați în risc de separare de părinți. Autorul abordează factorii (interni/externi) care conduc la creșterea riscurilor de separare și măsurile de prevenire a separării (resurse/servicii). Cele din urmă sunt analizate prin prisma punctelor forte și slabe, subliniindu-se importanța implicării comunității în sprijinirea familiilor vulneravile și prevenirea riscurilor de separare a copiilor.*
***Cuvinte cheie:** copil aflat în situaţie de risc, factor de risc, copil cu risc de separare, serviciu social, sprijin familial, actor comunitar.*

***Abstract**: This article is dedicated to children at risk of separation from their parents. The author addresses the factors (internal/external) leading to increased separation risks and measures to prevent separation (resources/services). The latter is analyzed through the prism of strengths and weaknesses, emphasizing the importance of community involvement in supporting the vulnerability of families and preventing the risks of the separation of children.*
***Keywords**: shild at risk, risk factor, the child at risk of separation, social service, family support, community actor**.***

În contextul creșterii numărului de copii aflați în situație de risc, inclusiv a celor cu risc de separare de familie, este important să cunoaștem factorii de risc care pot duce la separarea copilului de familia acestuia, așa încât să putem identifica cele mai eficiente măsuri de intervenție în vederea prevenirii separării.

Conform datelor Ministerului Muncii și Protecţiei Sociale, la finele anului 2021 la evidenţa lor se aflau circa 9,2 mii de copii aflați în situație de risc, cei mai mulți fiind din mediul rural (6 605 copii). După categoriile de vârstă, ponderea cea mai mare a revenit copiilor cu vârsta între 7-15 ani (puțin peste 50%), iar cea mai mica au reprezentat-o cei cu vârsta între 0-2 ani (716 copii) [1]. În dependență de cauzele luării la evidență, cea mai mare cotă parte a revenit copiilor neglijați, numărul cărora a constituit 7,1 mii copii. De remarcat, că situația economică actuală (creșterea continua a prețurilor la servicii, la produse de consum alimentar, etc.) înrăutățește, pe de o parte, și mai mult situația familiilor vulnerabile, diminuându-le mult capacitatea de a le crea copiilor un mediu favorabil pentru creștere și dezvoltare armonioasă, iar pe de altă parte, crește inevitabil numărul acestora.

Care copii sunt considerați a fi în situații de risc? *Din punct de vedere legal, copil aflat în situaţie de risc* este copilul în privința căruia, ca urmare a evaluării, se constată una sau mai multe din situațiile prevăzute la art. 8 al Legii 140, și anume: este neglijat sau supus violenței; practică vagabondajul, cerşitul, prostituţia; este lipsit de îngrijire şi supraveghere părinţintească din cauza absenţei acestora din motive necunoscute; are părinții sunt decedați; trăiește în stradă, fugind sau fiind alungat de acasă; părinţii acestuia refuză să-şi exercite obligaţiile părinteşti privind creșterea şi îngrijirea lui; este abandonat de părinți, fie în privința unuia dintre părinții copilului este instituită o măsură de ocrotire judiciară (ocrotire provizorie, curatelă sau tutelă) [2, Art. 8]. Copilul care se află cel puțin în una din aceste situații este în pericol iminent de viață, ceea ce ar impune scoaterea imediată din mediul nesecurizant și plasarea lui într-o formă de protecție.

La nivel de societate există anumite stereotipurile cu privire la copiii cu risc de separare de părinți. Astfel, conform studiului sociologic „*Cunoştinţe, atitudini, practici privind reintegrarea copiilor dezinstituționalizați în familii și prevenirea separării copiilor din familii vulnerabile”* **(**CTWWC 2021) aceștea sunt percepuți fie ca victime, fie ca delincvenți, fiind percepuți ca: consumatori de droguri, alcool etc. (62%), implicați în activități delincvente (61%) și supuși violenței domestice (61%) [3, p. 74]. Totodată, fiecare al doilea respondent consideră că acești copii sunt exploatați prin muncă fizică și sunt lăsați fără supraveghere din partea părinților (preponderent din cauza migrației de muncă).

În viziunea participanților la interviuri aprofundate (IA) și discuții de grup (DFG - realizate cu factori de decizie), imaginile, emoțiile și sentimentele care

reflectă bine statutul *copiilor aflați în situație de risc* au o dublă semnificație: fie inspiră *durere, tristețe, jale, disperare, lipsuri, privare de drepturi* (la o familie, la educație, la o viață normală), fie *îngrijorare, milă* și *compasiune* (pentru ei, dar și pentru familia lor). Apare dorința de a le oferi ajutor și sprijin în depășirea provocărilor și riscurilor cu care se confruntă.

*E groaznic când o familie este în risc de a-și pierde copilul/ii. Te doare inima să auzi așa ceva ... știu multe persoane la care l-i s-a luat copiii și suferă din această cauză și ei și copiii ... dar, sunt copii care întâmpină multe lipsuri. (*IA_ părinte cu copil/ii cu risc de separare).

*Primele cuvinte care apar sunt: tristețe, jale, disperare. Sunt doar emoții negative, pentru că copiii trebuie să crească în familiile lor ... apare un sentiment de tristețe profundă față de fiecare copil, indiferent de situația în care se află.* (DFG_sat).

*Îi asociez cu părinți iresponsabili, ... sunt sentimente de îndurerare, ... imagini cu referire la provocări, greutăți și riscuri și necesitatea de a le atrage o atenție deosebită pentru a-i menține în familie. Cred că tristețea și îngrijorarea sunt două emoții care reflectă foarte bine statutul acestor copii ... fiecare dintre ei are nevoie de susținere, de ajutor pentru a fi și ei fericiți și cu dreptul la o viață normală*. (DFG_oraș).

Cunoașterea stereotipurilor și a modalității de raportare la categoriile de copii în situații de risc (cuvintele, emoțiile, imaginile care apar cu referire la ei) este importantă, în situația în care acestea influențează direct modul de îngrijire și asistență atât a copiilor, cât și a familiilor lor. De asemenea, din discuțiile cu factori decizionali din rural, atitudinea de indiferență din partea părinților și a comunității față de acești copii favorizează creșterea ponderii copiilor cu risc de separare.

*Cred că totuși există o legătură între felul cum se raportează (părinții/comunitatea) la ei și modul de îngrijire a lor. Suntem, cu părere de rău, în secolul indiferenței, deaceea și ajung atât de mulți copii în situații de risc, în situații când, cu regret, trebuie luați pe la părinți*. (DFG_sat).

Per general, există o serie de factori interni (de natură cognitivă, emoțională, fizică) și externi (care acționează atât la nivel de familie, cât și la nivel de comunitate) care contribuie la creșterea riscurilor pentru copii de a fi în situații de vulnerabilitate și risc de separare. În familii, copiii pot fi afectați de: sărăcie și privare materială, sănătatea precară și comportamentele nesănătoase ale părinților (abuz de droguri și alcool), nivelul scăzut de educație al părinților, expunerea la situații de violență conjugală, fie la violență directă și neglijare (manifestate sub toate formele lor). [4, p. 22] Totuși, rezultatele studiului ”*Cunoștințe, atitudini, practici privind reintegrarea copiilor dezinstituționalizați în familii și prevenirea separării copiilor*

*din familii vulnerabile"* denotă că, după importanță, comportamentele vicioase și delincvente ale părinților în familie (peste 90 la sută din respondenți) și lipsa grijii față de copii (87%) reprezintă factori de risc de separare a copiilor net superiori sărăciei și a situației financiare precare (40%). Spre deosebire de populația generală, părinții din familii cu risc de separare a copiilor au invocat alte motive, cu excepția sărăciei și a lipsurilor financiare. Astfel, problemele cu care s-au confruntat familiile participantelor la IA în ultimii trei ani, sunt: imposibilitatea de angajare în câmpul muncii (în lipsa locurilor de muncă în comunitate sau insuficiența de locuri la grădiniță); sărăcia și lipsa resurselor financiare necesare pentru întreținerea copiilor (procurarea produselor alimentare și a vestimentației) și pentru crearea unor condiții mai bune de trai; probleme de sănătate, toate acestea continuând să persiste, chiar dacă se fac mari eforturi pentru a le rezolva [3, p. 60-62]. În context menționăm că, potrivit datelor BOP (iunie, 2021), fiecare a cincea familie se confrunta cu grave probleme economice, 21,2% dintre ele apreciindu-și veniturile ca neajungându-le nici pentru strictul necesar [5, p. 12].

La nivel de comunitate, cei mai importanți factori ai vulnerabilității și separării se referă la calitatea vecinătății și a instituțiilor educative, dar și a serviciilor sociale. Întreaga gamă de factori interni și externi interacționează între ei, afectând profund bunăstarea copiilor (siguranța, sănătatea, îngrijirea cu afecțiune, respectul, activismul, responsabilitatea, realizarea și incluziunea lui).

Pornind de la cele menționate mai sus apare întrebarea, care sunt măsurile de consolidare a familiei și prevenire a separării copilului? Potrivit *Raportului de evaluare a situației prestării serviciilor destinate copiilor și familiilor vulnerabile* **(**CTWWC 2021), din cele 29 tipuri de servicii sociale (la data de 01.01.2021) axate pe prevenirea separării copilului de familie și îngrijirea alternativă a acestuia, jumătate din ele sunt orientate spre creșterea rezilienței familiei în fața riscurilor și menținerea copilului/ilor în mediul familial [6, pag. 17]. Or, așa cum arată experiența istorică, asociată cu noțiunile de "*dragoste*", "*afecțiune*", "*securitate*", familia este cel mai prielnic mediu pentru creșterea și dezvoltarea copilului, precum și fundamental de constituire a identității acestuia.

Serviciile axate pe prevenirea separării copiilor sunt: *Serviciul de sprijin pentru familiile cu copii, Serviciul social asistență personală, Serviciul social de suport monetar adresat familiilor/persoanelor defavorizate, Serviciul social echipa mobilă, Serviciul social asistență personală, Centre de zi pentru copii în situație de risc, Centre de zi pentru copii cu dizabilități, Serviciului social Centru de zi pentru îngrijirea copiilor cu vârsta de 4 luni - 3 ani.* Primele trei tipuri de servicii fac parte din pachetul minim de servicii sociale adresat familiilor/persoanelor vulnerabile,

stabilite de Guvern. Ultimul serviciu este unul recent creat (anul 2018), având ca obiective [7, pct.11]:

1) acordarea de asistență copiilor cu vârsta de 4 luni - 3 ani în conformitate cu particularitățile individuale de dezvoltare a lor;

2) consolidarea competențelor parentale și susținerea familiei în soluționarea problemelor identificate.

Totodată, realizarea acestor obiective le oferă mamelor posibilitatea de a se angaja în câmpul muncii.

Indiferent de tipul și specificul serviciului, acestea demonstrează în funcționalitatea sa aspecte positive și negative comune. Printre cele negative se evidențiază următoarele [6, p.23-34]:

- neasigurarea accesului tututot beneficiarilor la servicii în toate Unitățile Administrativ Teritoriale (UAT), mai puțin accesibile fiind pentru copii cu dizabilități, copii cu un comportament deviant, grupuri de frați/surori, copii cu vârsta 0-3 ani;

- colaborarea defectuoasă a specialiștilor în identificarea copiilor cu risc de separare și intervinția timpurie. De obicei, asistentul social comunitar sau specialistul în protecția drepturilor copilului realizează toate acțiunile singur;

- fluctuația mare de cadre și calitatea slabă a serviciilor, determinate de nivelul slab de pregătire a personalului din cadrul serviciilor sociale. In acest sens se impune necesitatea instruirii continue a asistenților sociali comunitari pe cele mai solicitate subiecte (comunicarea cu beneficiarii – 60,6%, lucru în echipa multidisciplinară (55,2%), dezvoltarea competențelor digitale (50%), precum și a abilităților de identificarea și evaluare a necesităților familiei) [6, pag.40].

În cazul Serviciului social Centru de zi pentru îngrijirea copiilor cu vârsta de 4 luni - 3 ani, funcționarea lui este afectată și de lipsa standardelor de calitate.

În contextul accesibilității serviciilor, cel mai accesibil și relevant în prevenirea separării copilului de familie este Serviciul de sprijin familial, care este prezent în toate Unitățile Administrativ Teritoriale (UAT). În termeni de beneficiari, sprijinul familial este cel mai solicitat, având cel mai mare număr de beneficiari (47,107 copii cu vârsta de 0-17 ani sau 6,6%), în special la componenta de sprijin familial primar (37,775 beneficiari sau 1,6%) [6, pag.18]. Pe fundalul creșterii constante a prețurilor la servicii și produse de consum, admitem creșterea numărului de solicitanți de sprijin familial și scăderea posibilităților de satisfacerea a tuturor solicitărilor.

Printre principalele aspectele pozitive comune serviciilor centrate pe prevenirea separării copiilor, menționăm:

- prevenirea separării copilului și asigurarea creșterii și dezvoltării lui în mediul familial;

- centrarea pe nevoile copiilor prin abordarea individual a acestora;
- asigurarea respectării drepturilor copiilor aflați în situații de risc.

De rând cu serviciile sociale menționate, un aport considerabil la menținerea copilului în familie îl are comunitatea. Cu regret, studiile în domeniu atestă un nivel scăzut de implicare a membrilor comunității în activități de suport a familiilor vulnerabile: cel puțin 1/3 din respondenți nu se implică în nici o formă de activitate de suport pentru familii vulnerabile. Forma în care se implică cei mai mulți respondenți este suportul personal oferit familiilor vulnerabile din proxima vecinătate și este practicată mai des de persoane care au experiență de îngrijire a copiilor străini (75%), de locuitorii din orașe mici (68%) și persoane în vârstă de 30-59 ani (66%) [3, p.77].

Actorii principali care se consideră că oferă în măsură mai mare suport pentru familii în situații de risc sunt rudele și asistentul social (60%), școala sau grădinița (53%) și autoritățile locale (49%). Totuși, dacă analizăm doar opțiunea suport acordat des, putem conclude că actorii locali exercită un rol pasiv în acest sens, iar familiile vulnerabile sunt mai mult pe cont propriu. Actorii locali formali nu sunt percepuți ca persoane pe care te poți baza în situații dificile legate de copii, astfel că familiile aflate în situații de criză mizează preponderent pe familia extinsă. Astfel, părinții din familii cu copii cu risc de separare se pot baza, în primul rând, pe sine înșuși și pe persoane apropiate (soț, rude, vecini), iar în cazul problemelor de sănătate, pe asistentul medical [3, p.66-68].

Un factor important care agravează situația familiilor vulnerabile este slaba informare a acestora vis-à-vis de serviciile și resursele disponibile la nivel local adresate lor. Astfel, întrebate dacă cunosc vre-un serviciu / resursă la nivel de comunitate pentru a sprijini familiile vulnerabile și a preveni separarea copiilor, doar una dintre intervievate a confirmat că cunoaște despre existența unui astfel de centru în comunitate.

În ce privește atitudinea actorilor formali la nivel local în privința separării copiiilor de familii, aceasta este negativă. Cu toate acestea, separarea este acceptată ca măsură temporară de intervenție, însă, potrivit opiniei specialiștilor, doar în cazul când copilul se află în pericol iminent (violența în familie, abuzul de alcool al părinților, hărțuire sexuală, impunerea copilului la munci grele, neglijarea, lipsa condițiilor de îngrijire etc.) și până la înlăturarea acestuia [3, pag.75].

Reieșind din cele menționate, în scopul creșterii calității serviciilor sociale menționate și asigurării accesibilității familiilor cu copii în situații de risc la aceste servicii, se recomandă**:**

- organizarea unor campanii de informare și sensibilizare în vederea sporirii nivelului de cunoștințe și de îmbunătățire a atitudinilor și practicilor comunitare în vederea prevenirii separării copiilor de părinți;

- dezvoltarea programelor de dezvoltare a abilităților parentale la nivel comunitar pentru responsabilizarea părinților;

- realizarea formărilor continui, cu adaptarea modulelor de instruire la necesitățile de formare identificate (mai ales în medii rurale);

- acordarea unui suport la salariul de bază al asistentului social comunitar și specialiști în protecția copilului (adaos de 5% -10% la salariul de bază), pentru a diminua procesul de fluctuație a cadrelor, precum și a stimula angajarea în sistem a profesioniștilor.

***Referințe*:**


1. *Copii aflați în situație de risc și copii separați de părinți*. Raportul statistic (anual) nr. 103, MMPS. [Accesat 12.11.2022] Disponibil: https://social.gov.md/wp-content/uploads/2022/05/Raport-CER-103_Copii-afla%C8%9Bi-%C3%AEn-situa%C8%9Bie-de-risc-%C8%99i-copii-separa%C8%9Bi-de-p%C4%83rin%C8%9Bi_-pentru-2021.pdf
2. *Legea nr 140 din 14-06-2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți*. [Accesat 10.11.2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=133290&lang=ro#
3. *Cunoștințe, atitudini, practici privind reintegrarea copiilor dezinstituționalizați în familii și prevenirea separării copiilor din familii vulnerabile.* Studiu sociologic. [Accesat 22.10.2022]. Disponibil: https://www.socialserviceworkforce.org/system/files/resource/files/Raport%205%20KAP%20Report.pdf
4. *Analiza de situație cu privire la îngrijirea copiilor în Republica Moldova.* [Accesat 28.10.2022]. Disponibil: https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/2021-10/Raport%201%20Care%20Assessment%20Overview%20187%20Links.pdf
5. *Barometrul de opinie publică al RM* (iunie 2021). Disponibil: https://ipp.md/wp-content/uploads/2021/07/Raport-BOP-2021_.pdf, accesat la data 19.03.2022
6. *Evaluarea situației prestării serviciilor sociale destinate copiilor și familiilor vulnerabile.* [Accesat 28.10.2022]. Disponibil: https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/2021-10/Raport%203%20Social%20Services%20185.pdf
7. *HG nr. 730 din 18-07-2018 pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social Centru de zi pentru îngrijirea copiilor cu vârsta de 4 luni - 3 ani.* [Accesat 08.11.2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=108874&lang=ro